

talne Božje istine. U tome se sastoji nužnost svih suvremenih poziva proučavateljima Svetog pisma da više uvažavaju razne književne i govorne oblike u Svetom pismu.

Adalbert Rebić

Božo LUJIĆ, *Iskustvo Boga i čovjeka u Jeremijinoj knjizi*, Teološki radovi 14, Kršćanska sadašnjost, 1985, 153 str.

Ova je knjiga doktorska disertacija koju je pisac izradio pod vodstvom prof. dr. Antona Strleta i obranio na Teološkom fakultetu u Ljubljani za naslov doktora teoloških znanosti. Knjiga sadrži uvodni dio (str. 9—40) i tri dijela (str. 41—138). U uvodnom dijelu pisac uokviruje naslov knjige »Iskustvo Boga i čovjeka u Jeremijinoj knjizi« u okvir svojih nastojanja, htijenja i želja i znanstvenih istraživanja. Zatim prikazuje najnovija istraživanja Jeremijine knjige i, na kraju, opisuje povijesno-političku situaciju u Jeremijino doba. Time je u uvodnom dijelu čitatelju pružen kulturni, povijesni, politički i religijski okvir u kojem je nastajala Jeremijina knjiga.

U prvom dijelu razrađuje iskustvo Boga u iskustvu čovjeka prema Jeremijinoj knjizi. U prvom broju pokazuje kako su zlo i dobro u najstarijem sloju Jeremijine knjige imanentne povijesne veličine, koje su prisutne i djeluju unutar povijesti. Bog je iznad obje veličine, ali se njima služi u vođenju povijesti. U drugom broju razrađuje Jeremijinu sliku o hramu i kultu u njemu. Jeremija nosi u sebi novu sliku Boga. Prema njemu Bog je djelotvorno prisutan svugdje, a ne samo u hramu. On nije uvjetovan hramom i žrtvama koje pobožni Židovi prikazuju u hramu. Tako je mogao u to vrijeme govoriti čovjek koji je imao novo i nepatvoreno iskustvo s Bogom. Nije dovoljno vezati svoj život uz »kult«, »izabranje« i »Savez«, nego osluškiivati Božji glas u povijesnim događajima, u stvarnosti života i hodati Božji putovima. U trećem broju raščlanjuje Jeremijine ispovijesti (Jr 11,18-12,6; 15,10-21; 17,14-18; 18,18-23 i 20,7-18). Jeremijine ispovijesti pokazuju Boga koji je sa svim drukčiji od »moćnoga« Boga predaje. To je Bog koji ljubeći pati i pateći ljubi i na taj način uzima na se i čovjekovu patnju i u svojoj je ljubavi preobražava. Takva patnja ljubavi i ljubav u patnji omogućuje novi oblik ljudskosti (str. 70). U pretposljednem broju ovog dijela izdvaja iz Jeremijinih tekstova Božju svest

nad prirodom i nad poviješću, a u posljednjem broju otvaranje budućnosti prema Bogu koji spasava.

U drugom dijelu raščlanjuje Jeremijine tekstove u odnosu na pitanje »Iskustvo čovjeka u iskustvu Boga«, pokazujući čovjekovu grešnost i mogućnost obraćenja, susret s Bogom (poziv i poslanje), Jeremijinu sudbinu pred Bogom, djelovanje lažnih proroka.

U trećem dijelu pokazuje Jeremijinu viziju novoga čovjeka. Jeremijino iskustvo Boga služi kao ishodište i temelj njegove spoznaje čovjeka. Prema njemu čovjek je stavljen u takve životne uvjete da uvijek iznova traži i otkriva novo i drukčije lice Božje. A u tom trajnom traženju i otkrivanju Božjeg lica čovjek stječe novo iskustvo o sebi samome. U svjetlu Božje slike prepoznaje sebe sama. Iskustvo Boga mjerilo je i uvjet istinskog čovjekova spoznavanja samoga sebe. Stoga svako iskustvo Boga čovjeku pomaže da istinski sebe upozna i sebe ljudski ostvari. Bez spoznaje i iskustva Boga nema očovječenja čovjeka. Bog na poseban način ulazi u čovjekovu sudbinu. Iskustvo Jeremije proroka u odnosu na njegovo iskustvo s Bogom glasi: čovjekova vrijednost i veličina rastu proporcionalno iskustvu i spoznaji veličine uzvišenosti Boga (str. 138).

Tako je pisac analizirajući Jeremijine tekstove pokazao kakvo je iskustvo imao prorok s Bogom i kakvo iskustvo ima Bog s njime kao čovjekom. Pisac je želio takvom obradom prorokovih tekstova prvenstveno dosegnuti teološki relevantni sadržaj Jeremijine knjige. Premda je to doktorska disertacija, ipak je može čitati svatko tk se na bilo koji način bavi teologijom. Pisac ne zamara čitatelja dugim i često puta nepotrebnim bilješkama. Njegove su bilješke vrlo kratke i sržne: upućuju čitatelja na daljnje produbljivanje pitanja, ukoliko to sam želi. Pohvalno je što se izdavač potrudio pa je dao tiskati hebrejska slova (u recenzenta disertacije!), ali je šteta što su nakon revizije ipak još neka slova ostala »naglavlakče« otisnuta.

Ovaj je rad stvarno u našim prostorima pionirski. Ali se ne bih složio s piščevom tvrdnjom (str. 5) da se »dosada, naime, u nas bavljenje prorocima ili zanemarivalo, ili tretiralo površno pa čak i rubno«. Istina je naime to da se radovi takve vrste u nas ne objavljuju za šire krugove čitatelja, budući da je to povezano s poteškoćama ekonomske naravi. U nas su se već prije nas egzegeta srednje generacije vrlo intenzivno bavili i proročkim tekstovima profesori Svetog pisma (imam u ruci nekoliko vrlo dobrih komentara SZ, pa i proroka, profesora Janka Oberškoga).

Knjigu preporučujemo studentima teologije, profesorima biblijske egzegeze i svećenicima u pastoralu. Pomnim čitanjem ove disertacije upoznat će proroka Jeremiju i naučiti malo više biblijske teologije Staroga zavjeta.

Adalbert Rebić

T. LADAN—Đ. SEDER—Vj. B. JARAK: *Evangelje po Luki*, Plehan, Biblioteka »Slovoznak« 1985, 173 str.

Ovdje ne govorim o likovnim ilustracijama. Đ. Sedera ni o prijevodu T. Ladana, koji dobro zna klasični i helenistički grčki. Posvećujem pažnju monografiji dr. Jarka o trećem evanđelju, koju je on nazvao povijesno-teološkim komentarom (9-78). Poticaj mi je bila negativna recenzija slovenskog bibličara F. Rozmana objavljena u glasilu Teološkog fakulteta u Ljubljani »Bogoslovni vestnik«, 1985, br. 4, str. 420—424. Pomislio sam da su ocjene ljubljanskog kolege preoštire, možda istrgnute iz konteksta i dijelom nastale kao posljedica nedovoljnog razumijevanja hrvatskog jezika. Što je dobro u Jarkovu prikazu Lukine teologije, a što podliježe ozbiljnoj raspravi i daljnjoj doradi?

Cilj komentara: Na str. 17, oko sredine lijevog stupca, Jarak kaže da je Luka pisao »ne samo kršćanima nego i svim ljudima, posebno intelektualcima koji su nakloni kršćanstvu«. Na str. 18, desni stupac gore, stoji da Luka preko Teofila oslovljava sve ljude »dijelom prostranog Rimskog carstva, a opet posebice intelektualce otvorena duha i srca«. Na str. 65, lijevi stupac dolje, imajući u vidu marksističku eshatologiju, Jarak izlaže Lukin pogled na Isusov drugi dolazak i kaže da se »isplati žrtvovati za bolju budućnost, samo ako postoji osobna budućnost«. Na str. 72, lijevi stupac dolje, Jarak kaže da Lukin podatak o istjerivanju đavla »treba ispravno shvatiti«: žene su u Isusu doživjele svoga »spasitelja« i osloboditelja«. Iz ovih citata, obilnog navođenja novije literature, opreme knjige i umjetničkih ilustracija Đ. Sedera dobivam dojam da autor, koji je profesor kristologije na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu, prvenstveno ima na umu naše intelektualce kojima želi približiti Krista, ako ih već ne može dovesti na liturgiju i credo organizirane Crkve. Bit će da je i to razlog što je za prevodioca odabrao kompetentna filologa i iskusna prevodioca koji nije »zaražen« dogmatikom ni egzegezom.

Pozitivni elementi Jarkova komentara

Jarak je svoj prikaz »Isusa Krista u vjeri kršćanske zajednice Lukina evanđelja« radio na temelju literature uglavnom njemačkog govornog područja. Općenito se može reći da je dobro ušao u povijesno-religijsku pozadinu trećeg evanđelja, da je na liniji današnje egzegeze u čitanju »između redaka« o situaciji u Lukinoj Crkvi, da kod Luke vidi glavne teološke teme i naglaske, kao što vide i drugi poznavaoци ovog djela.

Na str. 16 s većinom egzegeta uočava da »Luka ne govori o žrtvenoj i otkupiteljskoj vrijednosti Isusove smrti« (za Luku je Isus strpljivi patnik koji inspirira na obraćenje!). Na str. 21, desni stupac na sredini, tumačeći Isusovu kušnju Jarak dobro kaže da se Isus »zalagao za vjernost Bogu u danima gladi kao i u danima blagostanja«. Na str. 24, lijevi stupac ispod sredine, dobro tumači glavnu temu Isusova propovijedanja: navještaj kraljevstva Božjega »kao uspostavu zajedništva između Boga i ljudi u uzajamnoj ljubavi«. Na str. 27, desni stupac ispod sredine, izvješća o čudesima »žele nam posvjedočiti kako u Isusu djeluje sam Bog«. Na str. 31, lijevi stupac dolje: Isus je svjesno odlučio poći u smrt, iako se smrti nije radovao. Na str. 36 uskrsnuće je Isusovo protumačeno kao ulazak u novi život i osmišljenje ljudske patnje: »Teško možemo dići glas protiv Boga koji u Isusu iz Nazareta uzima udjela u svim našim patnjama!« Str. 39—40 dobar prikaz razlike između grčkog i židovskog poimanja božanskog sinovstva. Na str. 44, lijevi stupac: prva pa i Lukina Crkva pojam Kyriosa primijenila je na Isusa iz židovske pozadine (ne helenističke). Na str. 47, lijevi stupac gore, dobro protumačeno da za Luku Isusov »danas« znači »vrijeme Božjeg smilovanja«. Na str. 52—53 dobro je protumačen pojam nasljedovanja kao spremnost na dijeljenje Učiteljeve sudbine. Na str. 55, lijevi stupac gore, sjajno protumačeno pashalno otajstvo: »Gospodar i Učitelj zajednice, Isus Krist živi i djeluje u zajednici u svojstvu sluga...« Ista stranica, desni stupac pri kraju: puni i zreli kršćanin je onaj koji »usvoji Očevo shvaćanje svijeta i života, tko zavoli ljude kako ih voli Bog«.

Na str. 57, lijevi stupac ispod sredine, dobro je protumačena metanoja kao usvajanje Isusove prosudbe svijeta i života. Na str. 59, desni stupac pri kraju: »Luka je odnos kršćana prema posjedovanju smatrao provjerom njihova života po vjeri.« Na str. 62, tumačeći Isusovu i kršćansku molitvu: »Svaka prava molitva uključuje predanost volji Božjoj.« Na str. 69, lijevi stupac iznad sredine: Marija za-